

Vasúthistória Évkönyv 1993

Szerkesztette: Mezei István. Megjelent a
Közlekedési Dokumentációs Rt.
gondozásában 1993-ban

A jubileumi emlék-füzetcskéek után a vasúttörténeti tanulmányokat 1988-ban sikerült kötetnyi egységbe foglalni, amikor első ízben jelent meg a Vasúthistória Évkönyv. Ezt azóta éves rendszersséggel követik az újabb kiadványok, amelyekben állandó szerzőgárda publikál a vasúttörténet szinte minden ágában.

A legújabb műben is rendkívül bő a választék: vasúthálózati áttekintés, Baross-életrajz, főműhely-, kocs-, mozdonytörténet, hidak, épületek, kulturális egyesületek – mind-mind az immár százhuszonöt esztendőes Magyar Államvasutak történetéből. Ismertetésünk aligha alkalmas arra, hogy minden tanulmányba betekintést nyújtson, átfogó kritikai megjegyzésekre pedig – éppen a recenzens témánk iránti viszonylag újabb keletű érdeklődése miatt – nem vállalkozhatunk. A Vasúthistória Évkönyvek azonban a magyar vasúttörténet oly jelentős kézikönyvei, hogy bemutatásuk semmiképpen sem hiányozhat gyönyörű rovatunkból...

Ez a kiadvány is – természetesen – a Magyar Államvasutakat ünnepli annak 125. évfordulóján. Így került a borító előlapjára a MÁV középponti pályaudvarának korabeli fényképe. Rochlitz Gyula és Fekete-házy János alkotását éppen százöt év adták át a közforgalomnak, és a mai napig – immár száz esztendeje Keleti-pályaudvar-ként – az ország legnagyobb forgalmú állomása.

Egy ilyen évforduló mindig viszonylag nagyobb feladatot ró a szerzőkre: nem szabadon választott időhatárok között, ha-

nem a korszak egészét (jelen esetben százhuszonöt évet) felölelően kell bemutatniuk a kutatott téma történetét.

Az időrend miatt feltétlenül az elejére kívánczok, terjedelme alapján azonban csak szerény bevezetés lehet *Koltai Mariann* dolgozata (Magyarország vasúthálózata a MÁV megalakulása előtt). A cikk nem több, mint az 1868-ig megépített vasútvonalak és tervezetek felsorolása, évszámmal és kilométerhosszal. Kifogásainkat szaporítja, hogy már az első oldalakon súlyos tévedésre bukkanunk: Magyarország második vasútvonalát, a Bécsújhely (akkor még csak Neustadt) és Sopron közötti 27 kilométeres pályát nem a Déli Vasút (majd csak 1858-ban alapítják), hanem a Sopron – Bécsújhelyi Vasúttársaság építette meg (1847. augusztus 20.), és a forgalom lebonyolítója a Wien – Gloggnitzer Eisenbahn Gesellschaft volt.

Udvarhelyi Dénes ezúttal Baross Gábor életrajzával jeleskedik. A „vasminiszter” államtitkári és miniszteri pályafutása alatt (1883–1892) fővonalak és helyi érdekű vasutak építésével, valamint a magánvasutak államosításával épült ki a MÁV európai mértékkel mérve is sűrű és (akkor) korszerű vonalhálózata. Érdeme a tanulmánynak, hogy nemcsak a kritikátlanul dicsérő életrajzokat, hanem Szabó Jenő (Baross egykori beosztottja), a miniszter hírnevét jócskán dehonesztáló, műveit is feldolgozta. Szabó támadta Baross kíméletlenül államosító törekvései miatt (a „vasminiszter” valóban bekebelezett olyan magánvasutakat is, pl.: Budapest – Pécs Vasút, amelyek állami támogatás nélkül, de a MÁV tarifarendszerét elfogadva működtek), de a miniszter másik nagy alkotását, a zónatarifát sem nézte jó szemmel... Baross

a zónát, a személyforgalmi díjszabás reformját, 1889. augusztus 1-jén vezette be, és ezzel azonnal a kritikák keresztüzébe került. A zónatarifa viszont fényesen bevált, annak ellenére, hogy valóban több ellentmondást tartalmazott. Így a Mezőtúrról Mezőberényig megváltott jegy 15 krajcárba került, míg az ugyanazon a vonalon, ellenkező irányban fekvő Szolnokra (az út csak három kilométerrel hosszabb) 75 krajcárért lehetett eljutni... A zóna sikerét azonban nemcsak a 215%-os utaslétszám-emelkedéssel és az évi tízmillió forintos többletbevétellel jellemezhetjük. A zóna-rendszerrel alakult ki az elővárosi forgalom és a bevásárló turizmus, ezzel elsősorban Budapest és a távolabbi regionális központok (Pozsony, Szombathely, Miskolc, Szabadka) rendkívül dinamikusan fejlődtek.

Botlik László rendkívül nehéz feladatot old meg sikeresen, ugyanis terjedelmes tanulmányában a MÁV mozdonytörténetét nyújtja az olvasónak. A rengeteg mozdony sorozat műszaki adatai mellett táblázatba kerültek a Magyarországon alapított, illetve itt építkezett vasúttársaságok és a Déli Vasút 1932-ben állami kezelésbe vett mozdonyai is. Az első magyar vasutak főleg városokról elnevezett mozdonyaitól (ezeket még nem tudatosan tervezték, egyszerűen csak Stephenson gőzöseit másolták) a V 63-asokig iszonyú hosszú a sor! A szerző nemcsak bemutatja az egyes sorozatokat, hanem a vasúttörténet fontos csomópontjainál (világháborúk, forradalmak, világválság) rendszeresen utal a politikai, gazdasági háttérre is.

Botlik kiváló munkáját *Villányi György* tanulmánya (A Magyar Államvasutak vontatójárműveinek jelölési és pályaszámrendszerei) követi. Aligha gondolnánk, de a járművek pályaszámozása – ropant érdekes téma! A legfontosabb évszám 1911 – ekkor tértek át az osztálybasorolásról a sorozatjelölésre. Előbbinél az osztályokat római számok jelölték, és ezek első

sorban a mordonyok rendeltetésére utaltak: I osztály: gyorsvonati, II: személyvonati, III: tehervonati, IV: hegyi... XII: helyiérdekű vasúti mozdonyok. A római számú osztályjelölést egy kisbetű követte, ami a típusok megkülönböztetésére szolgált. Az 1909-ben elkészült háromcsatlós (eredetileg) tehervonati mozdony azonban már IIIu jelölést kapott, azaz a sok új sorozat jelölésére kevésnek bizonyult az ábécé. Ez tette szükségessé az 1911. évi reformot. Az akkor bevezetett sorozatjelölés, néhány módosítással, a mai napig használatos.

A gőzösknél az első három, a dízel és a villamos mozdonyoknál az első két szám határozza meg a sorozatot; a másik három (néha négy) a pályaszámot. A pályaszámozás érdekessége, hogy minden szám jelent valamit. Így az előbb említett IIIu osztályú mozdony sorozatjelölésében az első szám a 3, mert három hajtott kereke van, a második szám 2, mert tengelyterhelése alapján a második osztályba tartozik (12,3 – 14,4 tonna), és a harmadik szám 4, egyszerűen az időrendet követve. Ezzel kapjuk meg a 324 sorozatot, amelyből egyébként a legtöbb mozdony készült.

A rendkívüli alapos munka nemcsak „soroz”, de közli a különböző korszakokban használt táblák (és azon a betűk) méreteit, és megmagyarázza az igen talányos hadijeltáblák jelentését is. Legérdekesebb része mégis egy táblázat: MÁV mozdonyok szétosztása az I. világháború után. (Persze tudnunk kell, ekkor nem is elsősorban szétosztás történt.) A 4982 gőzmozdonyból 1953 került Romániába (39.2%), és csak 1666 maradt a trianoni határokon belül (33.5%). Tegyük hozzá: Erdély vasúthálózata – hegyvidéki fekvése miatt – lényegesen ritkább volt az ország más részeinél. Az esztelen szomszéd a tizenkilences pesti megszállás idején vitt mindent, amit mozgítani tudott. „Lábakélt” a 203 sorozatból hatnak, a 301-ből tizenötnek, pedig szerte a dák őshazában nem volt olyan sín, ame-

lyik elbírt volna ezeket. Sajnos, Bandholtz keze nem ért el a pályaudvarokig...

Szécsey István a különböző rendeltetésű kocsik, *Varga Károly* a főműhelyek történetével foglalkozik. Alapvető fontosságú *Keller László* (Vasútvillamosítás a MÁV-nál) és *Horváth Ferenc* (A MÁV nevezetesebb vasútvonal építései) tanulmánya is. Az említetteken kívül a Vasúthistória Évkönyv 1993-as évkönyvében publikál még:*

Árva Kálmán–Öry László és Szegő Ferenc (a MÁV szervezeti tagozódása a 125 év során),

K. Juhász Erzsébet (a MÁV a számok tükrében),

Nemeskéri-Kiss Géza (hídépítés),

Gombár György–Kiss Zsuzsanna–Kubinszky Mihály–Kummer István (a MÁV magasépítése a 125 év során),

Ragó Mihály (távközlő és biztosítóberendezések),

Czére Béla (a legrövidebb eljutási idők),

Bábiczy László (a MÁV munkavállalói biztosítása),

Frisnyák Zsuzsa (kulturális és művelődési egyesületek) és

Heller György (a vasúthistória „filozófiai” háttere).

Az ismertetéseket

Nagy Tamás készítette

* Zárójelben a témát, – nem a pontos címet közöljük!